

Képzés és Gyakorlat

Training & Practice

19. évfolyam, 2021/1-2. szám

Képzés és Gyakorlat

A Szent István Egyetem Kaposvári Campus Pedagógiai Kar és
a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Karának
neveléstudományi folyóirata

19. évfolyam 2021/1–2. szám

Szerkesztőbizottság

Kissné Zsámboki Réka főszerkesztő

Szerkesztők:

Pásztor Enikő, Molnár Csilla

Kloiber Alexandra, Frang Gizella, Patyi Gábor;

Kitzinger Arianna angol nyelvi lektor

Szerkesztőbizottsági tagok:

Podráczky Judit, Varga László, Belovári Anita,

Kövérné Nagyházi Bernadette, Szombathelyiné Nyitrai Ágnes, Sántha Kálmán

Nemzetközi Tanácsadó Testület

Ambrusné Kéri Katalin, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, HU

Andrea M. Noel, State University of New York at New Paltz, USA

Bábosik István, Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, HU

Horák Rita, Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka (Szerbia),

Tünde Szécsi, Florida Gulf Coast University, College of Education, Fort Myers, Florida, USA

Jaroslav Charchula, Jesuit University Ignatianum In Krakow, Faculty of Pedagogy Krakow, PO

Suzy Rosemond, KinderCare Learning Center, Stoneham, USA

Krzysztof Biel, Jesuit University Ignatianum in Krakow, Faculty of Education, Krakow, PO

Jolanta Karbowniczek, Jesuit University Ignatianum in Krakow, Faculty of Education, Krakow, PO

Maria Franciszka Szymańska, Jesuit University Ignatianum in Krakow, Faculty of Education, Krakow, PO

Abdülkadir Kabadayı, Necmettin Erbakan University, A.K. Faculty of Education, Konya, TR

Szerkesztőség

Kissné Zsámboki Réka főszerkesztő

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar

Képzés és Gyakorlat Szerkesztősége

E-mail: kissne.zsamboki.reka@uni-sopron.hu

9400, Sopron, Ferenczy János u. 5.

Telefon: +36-99-518-930

Web: <http://trainingandpractice.hu>

Web-mester: Horváth Csaba

Felelős kiadó: Varga László dékán

A közlési feltételeket

a <http://trainingandpractice.hu> honlapon olvashatják szerzőink

Képzés és Gyakorlat

Training and Practice

19. évfolyam, 2021/1-2. szám

Volume 19, 2021 Issue 1-2.

P. MÁRKUS KATALIN¹

Szótárdidaktika a Károli Gáspár Református Egyetem Angol Nyelvészeti Tanszékén

A szótárak fontossága megkérdőjelezhetetlen a nyelvtanulás során. Éppen ezért rendkívül gazdag szótárkínálatot találunk a könyvpiacra, amely igyekszik a legspeciálisabb igényeket is kielégíteni. Probléma sokszor abból adódhat, hogy a tanárok és a diákok nem tudják hogyan használják ezen referenciaműveket tanulásuk támogatására. Tanulmányomban bemutatom hogyan építhető be a lexikográfia a nyelvtanulási folyamatba és hogyan tanítható tantermi keretek között. A cél az, hogy a tanárok képesek legyenek áthidalni a jelenlegi szakadékot a lexikográfusok és a gyakorlatlan szótárhasználók között.

Bevezetés

A lexikográfia elméleti és gyakorlati kérdései a 20. század második felétől jelennek meg egyre hangsúlyosabban a kutatásokban és az oktatásban. Ebben az időben ismerik fel a lexikográfusok a szótárhasználók igényeinek változatosságát (ez az oka a szótártípusok diverzifikálódásának) és a célcsoportok igényeire szabott szótárak fontosságát. Az egyik legkorábbi lejegyzett szótárhasználati felmérést Clarence Barnhart, amerikai lexikográfus-szótárszerkesztő végezte el 1955-ben. Kutatása során arra volt kíváncsi, hogy az egyetemista diákok milyen céllal veszik le a polcra szótáraikat. Az eredmények szerint a leggyakrabban a szó jelentését, illetve helyesírását szeretnék megtudni, ezen túl a kiejtési információk is nagyon fontosak számukra (Barnhart, 1962). Az 1970-es években hasonlóan mérföldkőnek számító kutatást végzett el Randolph Quirk, brit nyelvész, aki az egyetemi hallgatók szótárhasználati szokásait térképezte fel. Az eredményekből itt is az derült ki, hogy elsősorban a szó jelentésére, illetve helyesírására kíváncsiak a brit diákok (Quirk, 1973). A fent említett kutatások az egynyelvű szótárhasználatra koncentráltak. Az első, az idegen nyelv tanulása céljából történő szótárhasználati kutatást Jerzy Tomaszczyk végezte el lengyel diákok körében (Tomaszczyk, 1979), amely rámutatott arra, hogy a kétnyelvű szótárt gyakrabban használták a diákok tanulmányaik során, mint az egynyelvűt (annak ellenére, hogy ez utóbbit jobb minőségűnek és megbízhatóbbnak tartották). Tomaszczyk nyelvtanulókkal végzett kutatását később többen is megerősítették azzal a kiegészítéssel,

¹ PhD, egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Anglisztika Intézet; email: p.markus.kata@kre.hu

hogy a nyelvet használók a nyelvtanulás különböző stádiumaiban más-más típusú szótárt forgatnak. A kezdeti szakaszban jellemző a kétnyelvű szótár használata, később viszont már az egynyelvű szótárakra helyeződik a hangsúly (Battenburg, 1991). Későbbi felmérésekben Lew és több kutató is arra a következtésre jutnak, hogy bár felsőfokú nyelvtudással rendelkeznek a szótárhasználók, mégis egynyelvű szótáraik mellett folyamatosan kétnyelvű szótárakat is használnak (Lew, 2004; Atkins & Varantola, 1997). A témérdek feltárt adat birtokában a szótárakat egyre inkább a célcsoport igényeire szabják, miáltal a szótárak egyre felhasználóbarátabbak lesznek.

Azonban nem elég a szótáraknak változniuk, a használóknak is rendelkezniük kell a sikeres szótárhasználat elérését szolgáló készségekkel. Tanulmányomban felvázolom mit tehetünk annak érdekében, hogy a felsőoktatásból kikerülő, leendő pedagógusok rendelkezzenek ezen készségekkel és tudják tanítani azokat. Írásom alapjául a Károli Gáspár Református Egyetemen (KRE) eltöltött évek és a lexikográfia oktatása és gyakorló lexikográfusi kutatásaim során szerzett eredmények szolgálnak. A téma fontosságát a napjainkban zajló COVID-19-járvány is igazolja, hiszen soha nem volt ilyen fontos az autonóm tanulás támogatása. A távolléti oktatás során a diákoknak önállóan kell megtalálniuk a megbízható tudásforrásokat és oktatói segítség nélkül kell értelmezniük a talált információkat, ezt pedig a referenciaművek eredményes használatának ismerete nélkül nem tudják elvégezni.

A lexikográfia tanítása a KRE Anglisztika Intézetében

Egyetemünk alapítása óta a lexikográfia hangsúlyos szerepet kap, hiszen az Angol Nyelvészeti Tanszéken a lexikográfiai ismeretek oktatását még egyetemünk volt oktatója, az Anglisztika Intézet elődjének, az Angol Tanszéknek az alapítója, a kiváló lexikográfus, Magay Tamás indította el. Az angol nyelv és irodalom szakos képzés 1993-ban indult, így első alkalommal az 1996/1997-es tanévben ajánlottuk fel hallgatóinknak ezt a kurzust (ti. az egyetem első évfolyama ekkor érkezett el a 4. tanévéhez). Jelenleg a KRE Anglisztika Intézete a rövid ciklusú angol nyelv és kultúra tanára képzések, valamint az angol nyelv és kultúra tanára osztatlan tanári mesterképzési szak hallgatóinak kínálja (választható tantárgyként) a „Lexikológiai és lexikográfiai alapismeretek” című tantárgyat. Az anglisztika alapképzési szakon részt vevő hallgatók pedig „Az angol nyelv szókészlete és a szótárírás alapjai” nevű tantárgyat végezhetik el, szintén kötelezően választható nyelvészeti tantárgyként. Az anglisztika mesterképzési szakon pedig ez jelenleg szabadon választható tantárgy.

Megjegyzendő még, hogy mind az angol nyelv és kultúra osztatlan tanári mesterképzési szakon, mind pedig az anglisztika alapképzési szakon az első éves hallgatók számára kötelező a „Tanulási módszerek és technikák” tantárgy, amely keretein belül cél az alapvető szótárhasználati készségek elsajátíttatása, illetve továbbfejlesztése. Az első éves nyelvfelkészítés órákon szintén elkerülhetetlen a szótárhasználati készségek bővítése és elmélyítése.²

Szótárhasználati kompetenciák

A szótárhasználatnak meghatározó szerepe van az autonóm tanulásnál, azonban az eddigi kutatások és felmérések azt bizonyítják, hogy a tanulók csak nagyon kevés százaléka sajátítja el iskolai keretek között a szótárhasználat gyakorlatát. Ez a probléma azért is súlyos, mert rendkívül alacsony a szótárhasználat intézményesített oktatásának aránya. A felmérések arról tanúsítják, hogy a diákok túlnyomó többsége önállóan, autodidakta módon sajátítja el a szótárhasználatot (vö. Dringó-Horváth, P. Márkus & Fajt, 2020; Márkus & Szöllősy, 2006).

Az egyetemek szerepe tehát különösen fontos ezen a téren. Lexikográfusként feladatomban érzem a minőségi szótárhasználat oktatását és az élethosszig tartó tanulás támogatását. A szótárhasználat tanításának módszertanával többen, többféleképpen foglalkoztak, azonban a módszertani leírásokban a kulcsszó azonos: *folyamatosság* (például: Fóris, 2018; Gonda, 2009; Holló, Kontráné & Tímár, 1996). A folyamatosság elvét előtérbe helyezve a legfontosabb az lenne, ha a diákok a tantervben szereplő kézikönyvhasználati órákon kívül más területeken és témakörökben is fejlesztenék szótárhasználati kompetenciájukat, azaz ha a különböző munkafolyamatokba építve nyomtatott és elektronikus szótárak segítségével rendszeresen oldhatnának meg különféle iskolai feladatokat. Ezen folyamatosság és rendszeresség a feltétele annak, hogy a szótárhasználati készség képességgé, illetve valódi kompetenciává váljon. Fontos lenne a szótárhasználatot beépíteni a mindennapokba, hiszen az életszerűség elve adná a szótárhasználati munkák, feladatok elvégzéséhez a legnagyobb motivációt, a motiváltság birtokában pedig a tudás is mélyebb, alaposabb lenne. Az életszerűség elvét nemcsak a motiváció miatt kell megemlíteni, hanem azért is, mert az iskolában elsajátított szótárhasználati képesség fogja felkészíteni a tanulókat az élethosszig tartó tanulásra, amely napjaink gyorsan változó világában egyre fontosabbá válik. Hasonló a helyzet az digitális szótárakkal is. A nyomtatott szótárak

² A KRE-n azonban nem csak az Anglisztika Intézetben elismert terület a lexikográfia, más tanszékeken, például a Japanológia Tanszéken, a Magyar Nyelvtudományi Tanszéken, a Néderlandisztika Tanszéken, illetve a Német Nyelv és Irodalom Tanszéken már hosszú évek óta folynak lexikográfiai kutatások, amelyek eredményei szótárakban, a lexikográfiával kapcsolatos publikációkban, illetve lexikográfiai témájú kurzusokban jelennek meg. Emellett 2020 szeptembere óta a KRE teljes jogú konzorciumi tagként is részt vesz az európai lexikográfia mesterképzési szak (EMLex) nemzetközi közös képzésben.

mellett a digitális szótáraknak és korpuszoknak is meg kellene jelenniük az idegen és anyanyelvi nevelésben, hiszen a megváltozott környezetünk ezen forrásokat mindennapjaink részévé tette. Az elektronikus szótárak eredményes használatához elengedhetetlen a digitális kompetenciák fejlesztése, így a folyamatba ezen kompetenciákat is be kell építeni. Pozitív tény, hogy több egyetem is hasonlóan gondolkodik, az összefogás pedig mindenképpen segíteni fogja a jövő generációt a különböző tanulmányi területeken. Követendő példaként megemlíteném például Gonda Zsuzsát, aki a szótárhasználati kompetencia kialakítását és fejlesztését segítő tantárgy-pedagógiai útmutató alapján papíralapú és interaktív táblás gyakorlatsort állított össze azzal a céllal, hogy a feladatok a diákok szótárhasználati képességét fejlesszék. A kooperatív technikákra épülő, legtöbbször papíralapú szótárhasználati feladatok különösen fontosak a diákok jövőjére nézve is, hiszen ezek megalapozzák, megkönnyítik az elektronikus szótárak használatát, a benne található információ kinyerését (vö. Gonda, 2009).

A lexikográfia és a szótárak világának változásával az infokommunikációs eszközökkel szorosán együtt élő tanulók oktatásában egyre hangsúlyosabb szerepet kellene játszania a digitális eszközöknek, ezen okból ki kell hangsúlyoznunk a digitális kompetencia fejlesztését is. Mivel információkereséskor már az általános iskolások is okostelefonjukat használják, már a szótárhasználat tanításának korai szakaszában meg kellene mutatni a minőségi online szótárakat, és meg kellene tanítani őket ezek használatára is. Amennyiben ez nem történik meg, akkor féltő, hogy a tanulók a kereső által első helyre rangsorolt találatot fogják használni, amely legtöbbször a Google fordító.

A digitális kompetencia az Európai Unió által kidolgozott élethossziglani tanulás nyolc kulcskompetenciáinak egyike, olyan alapvető kompetencia, amely más kompetenciák (például nyelvek) elsajátítását, illetve fejlesztését segíti elő; tulajdonképpen a 21. század egyik alapkompenciájaként tartják számon. Mivel modern kultúránk alapjait egyre inkább a digitális világ alapozza meg és működteti, az infokommunikációs és digitális eszközök egyre több helyen jelennek meg, gondoljuk akár a nyelvtanulásra, nyelvvizsgákra, a szótárhasználatra vagy a szó-társzerkesztésre, így a digitális eszközök az iskolákból sem hiányozhatnak. A digitális kompetencia fejlesztése rendkívül fontos, hiszen a számítógép és egyéb digitális eszközök felhasználói szintű ismerete még nem jelenti azt, hogy a keresett információhoz gyorsan hozzá tudunk férni és megfelelően fel tudjuk azt dolgozni. A megfelelő információhoz való hozzáféréshez elengedhetetlen, hogy ismerjük az adatok elrendeződését, illetve azok alapvető tulajdonságait, azok „természetét”. Ismernünk kell a nyomtatott vagy az interneten olvasható szöveges tartalom (akár szócikk vagy korpusz) belső szerkezetét, ellenkező esetben az információ kinyerése ren-

geteg időt vesz igénybe vagy sikertelen lesz. Sajnos az egyetemre érkező hallgatók nagy részéből a „megtanulni tanulni” készség megléte hiányzik, az iskola erre nem készítette fel őket. A „digitális írástudás” tanulása folyamán elsőként el kell sajátítaniuk, hogy a tudás nem kizárólag a meglévő tudásanyag visszaadása, hanem inkább a hiányzó ismeretek minél hatékonyabb megszerzése, amelyhez elengedhetetlen a kreatív gondolkodás (M. Pintér, 2019).

A lexikográfia és a szótárhasználat oktatása a felsőoktatásban

A fent említett célok és okok megerősítik azt a tényt, hogy az egyes magyarországi egyetemeken folyó elméleti lexikográfiai oktatást érdemes szótárdidaktikával, a szótár használatának rendszerbe foglalt tanításával kiegészíteni (Tóth, P. Márkus & Pődör, megj. alatt) A szótárhasználat oktatásának módszertanát különösen fontos a tanárképzésben is hangsúlyozni. A *lexikológia és lexikográfia* tantárgy egyszemeszteres kurzus, ahol minden esetben a lexikológia részszerkezettel kezdjük az alapozást, kiegészítve és összefűzve a lexikográfia kapcsolódási pontjaival. Kitzűzött cél a legfontosabb lexikológiai és lexikográfiai tudnivalókon túl bemutatni azokat az elméleti és gyakorlati kapcsolódási pontokat, amelyekre ezután fel tudjuk építeni a legmodernebb szótárkészítési és -használati elemek ismertetését. A szemináriumon mind a nappali, mind a levelező képzésben részt vevő hallgatók megismerik a lexikológiai és lexikográfiai alapfogalmakat, szótárhasználati kutatásokat, a szótárelemzés módszerét, illetve az angol nyelv szempontjából fontos nyomtatott és elektronikus szótárakat. A szótártipológia megismertetése és a sokféle szótár (pl. helyesírási, egynyelvű/többnyelvű, frazeológiai, tanulói) felfedezése után a hangsúlyt a mai nyelvet leíró, szinkrón szótárakra helyezzük, így nyelvtörténeti, etimológiai szótárakkal nem foglalkozunk alaposabban. A tanári szakképzettséget szerző hallgatóknak az egyetemről kikerülve tudniuk kell majd, hogy milyen feladathoz, milyen korosztálynak, milyen típusú szótárt kell használni, ezen okból elegendő ismeretet kell szereznük a minőségi (nyomtatott, online) kétnyelvű és egynyelvű angol szótárakról.

Az érintett témakörök vázlatosan:

- a lexikológia és lexikográfia alapfogalmai,
- az angol lexikográfia korszakai,
- szótártipológia,
- az angol egynyelvű és kétnyelvű szótárak története,
- a szótárak szerkezete (mikrostruktúra és makrostruktúra),
- elektronikus és online szótárak, korpuszok használata,
- a szótárelemzés módszerei, összehasonlító elemzések,

- szótárhasználati kutatások,
- szótárhasználati munkafüzetek.

A lexikográfia elméleti és gyakorlati síkján négy főszereplővel kell számolnunk: először is a legfontosabb a *szótárkészítő*, aki létrehozza a lexikográfia kézzel fogható termékét, a szótárt. Másodikként ezen szótár vásárlója és a *használó* szerepel, akit segíteni fog a szótári ismereteket oktató *tanár* harmadik szereplőként. Végül meg kell még említeni a *szótárkutatót*, aki munkájával támogatja a fejlődést és a folyamatos minőséget. Ezen szintek és szereplők mentén mind a négy szerepkört és szereplőt érintenünk kell a képzés során: az elméleti résszel kapcsolatosan a *szótárszerkesztés* folyamatáról is szó esik mint az első és legfontosabb pillérről, emellett minden szótári rész és szint tárgyalása után a *szótárhasználat* kérdése is előtérbe kerül, amelyhez érdemes nyelvi feladatokat csatolni, így bemutatatható a különböző nyelvi kérdések szótárral történő megválaszolása. Ezzel a kurzuson elérkezünk a *szótárdidaktika* területéhez, ahol megbeszéljük a szótárhasználat oktatásának módszereit, kitérve már konkrét feladatok bemutatására és készítésére. Mindezek után, amikor már a hallgatók szélesebb képet kaptak a lexikográfia területeiről, a *szótárkutató* lehetséges eszközeiről és tényeiről tanulnak (a magyar mint idegen nyelv oktatásának kapcsán Fóris Ágota ír hasonló módszertani gondolatokat, vö. Fóris, 2018).

Az idegen nyelv oktatása során a szótárhasználat két típusát kell megkülönböztetnünk: az *aktív* és a *passzív* használatot. Aktív (vagy nevezhetjük akár produktív) célú az az akár egy-nyelvű, akár kétnyelvű szótárhasználat, amikor szövegek produkálása, létrehozása miatt veszi kézbe a diák a szótárt. Ezzel ellentétben a passzív vagy receptív cél az, amikor a szótárban való kereséssel szövegeket akar megérteni (Hessky & Bárdosi, 1992). A két típust nagyon élesen el kell különíteni, hiszen teljesen más módszerrel kell megközelíteni azokat. A kétnyelvű szótárhasználatának bemutatását a passzív résszel kell kezdeni, hiszen a passzív szótári részben találjuk meg a legszélesebb körű információt. Az aktív és passzív szótárhasználat bemutatására és gyakorlására feladatokat kell kidolgozni, ha tanítani szeretnénk a szótárhasználatot. A szemináriumokon óráról órára bemutatásra kerülnek a különböző szótári elemekre készített módszerek és gyakorlatok, majd választható feladatként a példák alapján a hallgatók is elkészítik saját szótárhasználati feladatsoraikat (a feladattípusokat lásd a Mellékletben).

A feladatok elkészítéséhez segítséget nyújthat a 2020 őszén megjelent, két (Gyerekszótár és Tanulószótár), különféle korcsoportot célzó szótárhasználati munkafüzet is (P. Márkus, 2020a, 2020b). A passzív szótárhasználatra vonatkozó feladatok az angol–magyar szótári részre vonatkoznak, az összes benne található információszinteken végigmennek. A feladatok a szócikkekben található elrendezést követik, amely megfelel a klasszikus nyelvelírési modellnek.

Ezeknek a feladatoknak a célja a helyes szótárhasználat bemutatása és a szótárhasználati kompetencia fejlesztése, elsajátítása. Az aktív szótárhasználat esetében a feladat megoldásához szótárra van szükség, de a feladat nem mindig magára a szótárra vonatkozik. Ebbe a csoportba tartoznak az olyan gyakorlatok, amelyek írásbeli vagy szóbeli szövegalkotást igényelnek. Itt a visszakeresés fontosságát külön el kell magyarázni, hiszen az aktív (ez esetben magyar–angol) szótári részben már nem fog a használó minden információt megtalálni, például a kiejtésre vonatkozóan vagy akár a rendhagyó alakok tekintetében. A kurzuson bemutatott, szótárhasználatra épülő feladatok elemzése után a diákoknak saját szótárhasználati feladatsort kell összeállítaniuk, amely rövid (5–10 perces) feladatokból áll. Az összeállítást úgy kell elkészíteni, hogy a feladatok órán csoportban, egyénileg vagy akár otthon is elvégezhetőek legyenek és ezek mintájára a hallgatók a közoktatásban tanuló diákjaik számára bármikor új feladatokat tudjanak készíteni. Ez tehát a szótáridaktika területe és szerepköre, amely rendkívül hangsúlyos szerepet kap. A szótárhasználati munkafüzet feladattípusai lehetőséget adnak mind a passzív, mind az aktív szótárhasználatra. A feladatok természetesen annak megfelelően módosíthatók, hogy a gyakorlatot nyomtatott vagy online szótárral végzik a diákok. A szótárhasználat és a feladatok szerkesztése során fontos kiemelni a *felismerés* folyamatát, ide tartozhatnak azok a gyakorlatok, amelyek az adott feladat megoldásához szükséges szó kiválasztására irányulnak, illetve a szócikkben található információk értelmezésére vonatkoznak. Meg kell mutatni a diákoknak a rejtett információk dekódolásának módját. A szócikk szerkezeti felépítését bemutató és a szótárhasználati útmutatóját értelmező feladatok a *megfigyelés* folyamatát erősítik. Rá kell vezetni a diákokat a bevezető elolvasásának fontosságára (amely az online szótárakra is jellemző), be kell mutatni a rövidítések jegyzékét vagy akár a fonetikai jelek magyarázatát. Az *összehasonlítás* folyamatát fejlesztjük például azzal a feladattal, amikor a diákok egy elektronikus és egy nyomtatott szótár szócikkét vetik össze, de lehetünk bátrabbak és egy régi, valamint egy új kiadású szótár összehasonlítását is kérhetjük tőlük. A szótárak legtöbbször ábécérendben közlik a címszóval kapcsolatos információkat, azonban szótanulás esetén ez az elrendezés nem mindig támogatja a szavak memorizálását. Ha azonban a szavak különböző szempontú csoportosítása kerül előtérbe, akkor ez a probléma megoldódhat. Feladatok kapcsolódhatnak adott témakörökhez is, de kereshetünk azonos jelentésű szavakat, kifejezéseket nyomtatott vagy elektronikus szótárakban. Ezek a *gyűjtés* folyamatát bemutató feladatok a szótanulásban, rendszerezésben óriási segítségre lesznek. *Kreativitást* igénylő feladat lehet, amikor a diákok a bemutatott feladat alapján önállóan létrehoznak hasonló feladatokat, amelynek motivációs ereje óriási a nyelvtanulás folyamatában (vö. Gonda 2009). Tehát először a szótárhasználat különböző szintjeit kell azonosítani, majd az ezekhez szerkesztett gyakorlatok lehetővé teszik, hogy különböző

típusú szótárakhoz változatosan használjunk feladatokat. Meg kell tanulni egy-egy feladattípust új tartalommal megtölteni, például amikor az életkornak vagy a témának megfelelően új feladatokat kell előállítani (vö. P. Márkus, 2019).

A szótárelemzés mint feladat kötelezően elvégzendő munka a *szótárdidaktika* és a *szótárszerkesztés* állomása után már a *kutatás* területére irányítja a hallgatókat. Mivel rendkívül fontosnak tartom, hogy a különböző szótárakról minél szélesebb képet kapjanak, ezért a szótárdidaktika mellett a *szótárkutatás* feladata is meghatározó szerepet kap. Példákkal szemléltetve bemutatásra kerül az összes hazai és angol nyelvű szótártípus, majd a diákok egy megadott kritériumrendszer alapján egy angol egynyelvű vagy egy, hazánkban megjelent kétnyelvű szótárt elemeznek. A munkát egy kérdések által vezetett útmutató segíti, amely a címszótól kezdve a szavak elrendezésén át az utalások rendszeréig a szótár legapróbb részleteire is kitér, minden apró részletet fejezetekre osztva rendszerez. A fejezeteken belül számos kérdés olvasható, ami segít a hallgatóknak gyakorlati alkalmazáson keresztül elgondolkozni az elméleti kérdéseken. A hallgatók megtanulnak a szótár minden részletére odafigyelni, tudni fogják, hogy egy új szótár használatánál mikre kell figyelniük, képesek lesznek a minőségi szótárt a rossz minőségtől megkülönböztetni. A tanárképzésben részt vevők esetében, diákjaiknak is jobban tudnak majd a szótárválasztásban segíteni, amit a feladat kitűzésénél az ő esetükben az egyik legfontosabb célként határoztunk meg.

A lexikográfiai *kutatások* egy másik fontos területe a szótárhasználati kutatás, amely szintén gyakorlati, választható feladatként szerepel a kurzus zárásaként. Azon hallgatók, akik vállalkoznak a kutatásra, másoddiplomás képzésben vesznek részt (angol nyelv és kultúra tanára rövid ciklusú tanárképzés), így már gyakorló tanárok általános vagy középiskolában. A kutatást a P. Márkus Katalin és Szöllősy Éva által kidolgozott kutatási kérdőív alapján végzik el. A feladat különösen érdekes, mivel egy lezajlott kutatásra épít, így az eredmények összehasonlíthatók, valamint a kutatás során az azt elvégzők sokat tanulnak diákjaik szótárhasználati szokásairól, a szótárakhoz való hozzáállásukról. Ahhoz, hogy az adatok megbízhatóak legyenek, a kérdőívet két részre bontottuk (Márkus & Szöllősy 2006). Az első rész „elméleti” kérdéseket, a második gyakorlati feladatokat tartalmaz. Az elméleti kérdések célja, hogy a diákok szótárhasználati szokásaikról minél szélesebb körben kapjunk válaszokat (például milyen típusú szótárt milyen gyakran használ; tájékozódik-e a szótár használatával kapcsolatban; hogyan ítéli meg, milyen eredményesen tudja használni szótárát). A használatot felmérő kérdéseket feladatok követik, amelyek úgy lettek kialakítva, hogy a diákok válaszait tesztelni tudjuk és le tudjuk mérni, hogy a szótárban található információkat mennyire eredményesen találják meg, a szótárban található kódokat és a szótári konvenciókat milyen sikerrel tudják értelmezni. A vizsgálat

rendkívül komplex és időigényes, mégis sokan vállalkoznak rá és visszajelzéseik alapján nagyon hálásak a megszerzett tudásért, amely a jövőbeli tanítási módszereiket és a nyelvhez való hozzáállásukat is megváltoztatja.³

Összegzés

Minőségbiztosítási szempontból kiemelten fontosak számunkra a hallgatók szeminárium elvégzése utáni értékelései. Visszajelzéseik alapján pontosan láthatjuk, hogyan változnak szótárhasználati szokásaik, elkezdnek „más szemmel” nézni a szótárakra. A kézzel fogható eredményesség szempontjából a rövid ciklusú tanárképzést emelném ki, ahol a hallgatók többsége már gyakorló nyelvtanár. Az első órán történő feladatelemzések kapcsán lehetőségük van elsajátítani a szótárhasználat tanításának egyes gyakorlati módszereit, amelyeket beszámolójuk alapján már az órát követő héten „ki is próbálnak” diákjaikkal és kézzel fogható eredményeik lesznek a feladatok használhatóságáról. Hétről hétre új ismeretekkel gazdagodnak és visszajelzést adnak arról, hogyan alkalmazzák a tanult módszereket, feladatokat. A szeminárium végén visszatérve felismerik, hogy korábban nem látták meg a szótárakban rejlő ismereteket és tudatosul bennük, hogy mennyire sokrétű az az információ, amely a szótárakból kinyerhető. A legfontosabb pedig, hogy a tudásvágyat és a lelkesedést továbbviszik az egyetemről. Az autonóm tanulás támogatása szempontjából tehát különösen fontosak a bemutatott módszerek és gyakorlatok. Eredményességüket pedig számos nemzetközi és hazai felmérés is igazolja (pl. Lew, 2007; P. Márkus, 2019).

BIBLIOGRÁFIA

- Atkins, B. T. S. & Varantola, K. (1997). Monitoring dictionary use. *International Journal of Lexicography*, 10(1), pp. 1–45. DOI: [10.1093/ijl/10.1.1](https://doi.org/10.1093/ijl/10.1.1)
- Barnhart, C. (1962). Problems in editing commercial monolingual dictionaries. In Householder, F. W. & Saporta, S (Eds.) *Problems in Lexicography. International Journal of American Linguistics* 28(2), (pp. 161–181) Bloomington: Indiana Research Centre for Language and Semiotic Studies.
- Battenburg, J. (1991). English Monolingual Learners' Dictionaries: A user-oriented study. *Lexicographica Series Maior* 39. Tübingen: Niemeyer Verlag. DOI: [10.1515/9783111340623](https://doi.org/10.1515/9783111340623)

³ Általában egy módosított, rövidített kérdőívet és feladatlapot használunk, hogy lehetőleg egyetlen tanóra alatt el lehessen végezni a felmérést.

- Dringó-Horváth, I., P. Márkus, K. & Fajt, B. (2020). Szótárhasználati ismeretek vizsgálata német és angol szakot végzettek körében. *Modern Nyelvoktatás*, 26(4), pp. 16–38.
- Fóris, Á. (2018). *Lexikológiai és lexikográfiai ismeretek magyar (mint idegen nyelv) tanároknak*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem–L’Harmattan Kiadó.
- Gonda, Zs. (2009). A szótárhasználati kompetencia elsajátítása és fejlesztése. *Anyanyelv-pedagógia*. 2. szám, [online] <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=160> (megtekintve: 2021. január 12.).
- Hessky, R. & Bárdosi, V. (1992). Frazeológiai egységek szótári leírásának kérdései. *Filológiai közlöny*, 38(1–2), pp. 103–113.
- Holló, D., Kontráné Hegybíró, E. & Tímár, E. (1996). *A krétától a videóig*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Lew, R. (2004). *Which dictionary for whom? Receptive use of bilingual, monolingual and semi-bilingual dictionaries by Polish learners of English*. Poznan: Motivex.
- Lew, R. (2007). Can dictionary skills be taught? The effectiveness of lexicographic training for primary-school-level Polish learners of English. *Proceedings of the XIII Euralex International Congress*, pp. 1273–1289.
- Márkus, K. & Szöllősy, É. (2006). Angolul tanuló középiskolásaink szótárhasználati szokásairól. In: Magay, T. (Ed.) *Szótárak és használók. Lexikográfiai füzetek 2.*, (pp. 95–116). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- M. Pintér, T. (2019). Digitális kompetenciák a felsőoktatásban. *Modern Nyelvoktatás*, 25(1), pp. 47–59.
- P. Márkus, K. (2019). Szótárhasználati munkafüzetek az oktatásban – használatban a Tanulószótárak. *Modern Nyelvoktatás*, 25/2, pp. 42–62.
- P. Márkus, K. (2020a). *Szótárhasználati munkafüzet – Angol tanulószótár*. Szeged: Maxim Könyvkiadó.
- P. Márkus, K. (2020b). *Szótárhasználati munkafüzet – Angol gyerekszótár*. Szeged: Maxim Könyvkiadó.
- Quirk, R. (1973). The social impact of dictionaries in the UK. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 211(1), pp. 76–88. DOI: [10.1111/j.1749-6632.1973.tb49473.x](https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.1973.tb49473.x)
- Tomaszczyk, J. (1979). Dictionaries: users and uses. *Glottodidactica*, 12, 103–119.
- Tóth Á., P. Márkus K. & Pődör D. (megj. alatt). *Lexikográfia és szótárdidaktika az angoltanárképzésben – helyzetkép*.

P. MÁRKUS, KATALIN

TEACHING DICTIONARY USE AT KÁROLI GÁSPÁR UNIVERSITY OF THE REFORMED CHURCH IN HUNGARY

Dictionaries have long been recognised as an essential learning resource. We can find many specialised and user-friendly dictionaries in the market. Problems may arise when teachers and learners do not know how to use these materials to assist learning. This paper shows how dictionary skills can be integrated into the English syllabus and taught explicitly in class. In this way, teachers will be able to play an important role in building a bridge between lexicographers and unskilled learners.

MELLÉKLET

Feladattípusok az angol–magyar, magyar–angol tanulószótár használatának bemutatására

(Forrás: P. Márkus, K. (2020a): Szótárhasználati munkafüzet – Angol tanulószótár. Szeged: Maxim Könyvkiadó.)

I. A címszavak sorrendje

Nem nehéz megtalálni a keresett szót (címszót) az angol–magyar szótári részben, ha ismered az angol ábécét. Címszó állhat egyetlen szóból (egyszavas címszó), de lehet többszavas összetétel is, egybeírt, különírt vagy kötőjeles. A **brain** címszót követően például a következő címszavakat fogod találni:

- Egyszavas címszó: brain brainless brainy
- Összetett címszó egybeírva: brainchild brainstorm brainwave
- Összetett címszó különírva: brain drain
- Összetett címszó kötőjellel: brain-dead brain-death

Tedd a fenti szavakat ábécérendbe, majd ellenőrizd a tanulószótárban a sorrendet!

brain, _____

II. Rövidítések

A címszólistában rövidítéseket (illetve azok feloldását) is fogsz találni. Ezek általában nagybetűvel írt betűszók, illetve mozaikszók.

A Tanulószótárban olyan rövidítéseket is találhatsz, amelyeket kifejezetten a chatnyelvben használnak. Ismered a pontos jelentésüket?

rövidítés	angol feloldása	magyar jelentése
BTW		
YOLO		
TBH		

III. Kiejtési jelek

Az alábbi szavak megadott hangpárjai nagyon hasonlóak. Írd a szavakat azon hangok alá, amelyek szerepelnek a szóban!

church / jeans / badge / chirp	
[tʃ]	[dʒ]

Az alábbi szavakban jelöld a főhangsúlyt és a mellékhangsúlyt! Ellenőrizd szótárad segítségével!

Christianity; documentary; identification; information; education

IV. Jelentések

Hogyan találom meg a jelentéseket? A külön szófajba tartozó címszavakat mindig külön szócikkben, felső indexbe tett arab számmal megkülönböztetve fogod megtalálni a tanulószótárban.

A következő mondatok után jelöld, hogy a kiemelt szót melyik szócikkben találtad meg (add meg az indexszámot is!).

I am **aching** all over.

I have an **ache** in my stomach

I read an **interview** with the president yesterday.

Who's the most famous person you've ever **interviewed** on TV?

V. Az idiómák megtalálása

Az idiómák olyan állandósult szókapcsolatok, amelyeknek a benne található szavaktól független, önálló jelentésük van, azaz amelyek összjelentése nem az azokat alkotó egyes szavak jelentésének „összege”. Éppen ezért, a tanulószótárban ezeket mindig a szócikkek végén, rombuszsal bevezetve, vastagon szedve találod meg.

Milyen idiómákat találsz a következő szócikkek alatt a tanulószótárban?

szócikk	angol idióma	magyar megfelelő
anger <fn>		
search <ige>		
monkey <fn>		

VI. Nyelvtani információk

Olvasd el a mondatokat és karikázd be a helyes megoldást!

I've got *any / some / a* mineral water in my bag.

You will find *any / a / some* rice in the cupboard.

There aren't *any / some / an* oranges on the table.

Egészítsd ki a mondatokat a helyes alakokkal!

The cattle _____ in the meadow. (*is / are*)

The police _____ the thief. (*have arrested / has arrested*)

Politics _____ a tough business. (*is / are*)

VII. Kulturális információs ablakok

Csoportosítsd a következő kultúrspecifikus szavakat!

the Globe; Harrods; the City; charity shop; Christmas pudding; Santa Claus; Shepherd's pie; Hyde Park; Greenwich; Foyles

helyek	személyek	ételek	boltok